

Ülkemizde Arapçanın Telaffuzunda Yapılan Yanlışlar ve Kur'an Ayetlerinde Meydana Getirdiği Anlam Kaymaları (I)

Mistakes Made in Pronouncing Arabic in Our Country and the Semantic Changes it Causes in the Verses of the Quran (I)

Emrullah İşler*

Özet

Ülkemizde Arapçanın telaffuzunda çeşitli yanlışlar yapıldığı bir gerçektir. Özellikle dini amaçla Arapça öğreten okul ve benzeri yerlerde söz konusu hatalar çok yaygındır. Şekil ve öz hataları başlığı altında ele aldığımız bu yanlışlar geçmişteki iletişimsizlikten kaynaklanmakta ve geçmişte yerleşen yanlış uygulama neticesinde günümüzde devam ettirilmektedir. Söz konusu yanlış uygulamayı sürdürenler dillerdeki değişimi gözardı etmişler ve İslam'ın ilk devirlerinde yabancılarla kaynaşan Arapların dillerinde zamanla meydana gelen telaffuz farklılıklarını dikkate almamışlardır.

Bu durumda, yüzyıllar öncesinden kurallaşarak günümüze gelen Arapçanın telaffuzuyla ülkemizde öğretilen ve uygulanan Arapça telaffuzu arasında farklılık olması kaçınılmazdır. Bu çalışma, söz konusu hataların nedenleri, Kur'an ayetlerinde meydana getirdiği anlam kaymaları ve çözüm yolları üzerinde durmaktadır.

Abstract

We know that various mistakes are made in the pronunciation of Arabic in our country. These mistakes are especially common in schools and similar places where Arabic is taught for religious purposes. In this article the above-mentioned mistakes which are the result of a lack of communication in the past are studied under two headings; form and origin. Because of misplaced habit of many centuries, they are still in common use. Those who insist on making the same mistakes have ignored the evolutions in the languages, namely, the gradual pronunciation changes in the Arabs who had been mixed with foreigners as from the first century of the Islamic era.

Thus, differences are inevitable between the Arabic pronunciation which has been established through centuries, and the Arabic pronunciation taught and practiced in our country. This article studies the causes of the above-mentioned mistakes and the resulting semantic changes in the verses of the Quran, and proposes preventive measures.

* Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Arap Dili Eğitimi Bölümü, Öğretim Üyesi.

Giriş

Dünyanın en zengin dillerinden biri olan Arapça, tarih boyunca müslümanların ortak bilim dili olmuştur. Son iki yüzyılda batıda yaşanan başdöndürücü teknolojik gelişmelerle birlikte bu özelliğini Fransızca ve İngilizce gibi önde gelen batı dillerine kaptıran Arapçaya son yıllarda bütün dünyada giderek artan bir ilgi göze çarpmaktadır. Nitekim İslâm ülkeleri arasında gelişen siyasî, askerî, ticarî ve kültürel işbirliği Arapçanın önemini; hem Arap ülkelerinde hem de diğer İslâm ülkelerinde artırmıştır. Bu nedenle son zamanlarda gerek Arap ülkelerinde, gerekse çeşitli dünya ülkelerinde Arapça öğreten kurs, merkez ve enstitülerin sayısında eskiye oranla hızlı bir artış olmuştur.

Ülkemizde önceleri yalnızca resmi okul ve fakültelerde ya da gayri resmi ortamlarda okutulan Arapça, Milli Eğitim Bakanlığının özel dersanelere Arapça kursu açma izni vermesiyle (1992) artık çeşitli dersanelerde okutulur olmuştur. Ne var ki, sayıları yüzlerle ifade edilen İmam-Hatip Liseleriyle, onlarca İlahiyat Fakültesi ve çeşitli Arap Dili Edebiyatı / Eğitimi bölümlerinde ayrıca Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı başlangıç (Kur'an Kursları) ve ileri düzeyde (Haseki Eğitim Merkezi) eğitim yapan kuruluşlarda öğretilen Arapçanın telaffuzunda ciddi yanlışlar yapılmaktadır. Bu yazıda, yapılan yanlışlar belirlenip, nedenleri ve çareleri üzerinde durulacak, ayrıca bu yanlışların Kur'an âyetlerinde meydana getirdiği anlam kaymaları örneklerle ortaya konacaktır.

Arapçanın Türkçe Üzerindeki Etkisi

İslâmiyeti kabul eden milletlerin dilleri üzerinde etkisini tarih boyunca gösteren Arapça, Türklerin müslüman olmalarıyla doğal olarak Türkçe üzerinde de tesirli olmuştur. Arapçadan Türkçeye kelime geçişinde Arapçanın Kur'an dili (din dili) olmasının payı büyüktür. Bu nedenle özellikle Arapları yönettikleri Osmanlı döneminde Türkler, Arapçadan dillerine pek çok kelime almışlardır. Arapçanın Türkçe üzerindeki etkisi Cumhuriyet kurulana kadar devam etmiştir. Yüzyılımızın ilk çeyreğinde başlayan bu yeni dönemle birlikte Arapça, Türkçe üzerindeki etkisini kaybetmeye başlamıştır. Eskiye oranla Arapçanın Türkçe üzerindeki etkisi günümüzde azalsa bile hâlâ devam etmektedir. Bu etki üzerinde kısaca durmak gerekmektedir.

28 harften oluşan Arap alfabesindeki bazı harfler, 29 harften oluşan Türk alfabesinde bulunmamaktadır. Diller arasında böyle bir farklığın bulunması gayet doğaldır. Bu durumda yabancı dilden amaç dile kelime alırken o dilin telaffuzunun göz önünde bulundurulması gerekir. Başka bir ifadeyle yabancı kelimenin telaffuzu, amaç dilin ses bilgisine uymak zorundadır. Nitekim Arapçanın Türkçe üzerindeki etkisinde bu realitenin

dikkate alındığı gayet açık bir şekilde görülmektedir. Konuyu daha somut bir hale getirmek için, Türkçede bulunmayan belli başlı Arapça harflerin dilimizde nasıl telaffuz edildiğini gösteren bazı örnekleri burada sunmak yararlı olacaktır.

ث : Dil ucunun yukarı yüzü ile üst dişlerin başlarından çıkarılan bu harfi, en yakın ses olan /s/ olarak telaffuz etmekteyiz.

ميراث : Mirâs ثروة : Servet ثمود : Semûd

خ : Boğazın ağıza açılan yerinden çıkarılan bu harfi de Türkçede en yakın ses olan /h/ ile telaffuz etmekteyiz.

إختلاف : İhtilâf أخلاق : Ahlâk حالك : Hâlik

ذ : harfi ile aynı yerden çıkarılan bu harfi de en yakın ses olan /z/ ile telaffuz ediyoruz.

ذکر : Zikir مذهب : Mezheb ذوق : Zevk

ض : Yalnızca Arapçada bulunan ve dil yanlarının sağ veya sol yahut her iki tarafının üst azı dişlere değdirilmesi ile telaffuz edilen bu harfi de, kimi zaman /z/ kimi zaman da /d/ olarak telaffuz etmekteyiz.

ضابط : Zâbit ضمة : Zamme ضرر : Zarar

ضمور : Dumûr ضلالة : Dalâlet ضربة : Darbe

ع : Boğazın ortasından telaffuz edilen bu harf de dilimizde bulunmamaktadır. Fethalı olduğu zaman /a/, dammeli olduğunda genelde /u/, kesreli olduğunda ise /i/ şeklinde telaffuz edilmektedir.

علم : İlim علماء : Ulemâ عالم : Alim

غ : Boğazın ağıza yakın olan yerinden telaffuz edilen bu harf bazen /g/ kimi zaman da /ğ/ olarak seslendirilmektedir.

مغفرة : Mağfîret غالب : Gâlip

Bundan başka Türkçede karşılığı olan bazı harflerin de çeşitli etkenlerden dolayı farklı seslendirildiğini görmekteyiz. Latin alfabesine geçişle birlikte, önceden / ق / ile yazdığımız pek çok Arapça kelime aşağıdaki örneklerde görüldüğü gibi /k/ ye dönüşmüştür.

قربان : Kurban قلم : Kalem

Aşağıdaki tabloda, Arap alfabesinin Türk alfabesindeki karşılıkları verilmiştir. Dikkatle bakıldığında Arapçadaki farklı harflerin Türkçede tek bir harfle karşılandığı görülecektir. “ ص / س / ث ” harflerinin /s/, “ ظ / ز / ذ ” harflerinin /z/, “ هـ / خ / ح ” harflerinin /h/, “ ض / د ” harflerinin /d/, “ ك / ق ” harflerinin /k/ olarak telaffuz edildiği gözden kaçmamaktadır.

(Şema No: 1)

Harflerin isimleri	Harflerin Türk alfabesindeki karşılığı	Harflerin isimleri	Harflerin Türk alfabesindeki karşılığı
الف Elif	e, â, a	ضاد Dâd'	d
باء Bâ'	b	طاء Dâ'	d, t
تاء Tâ'	t	ظاء Zâ'	z
ثاء Sâ'	s	عين Ayn	a, u
جيم Cîm	c	غين Ğayn	ğ, g
حاء Hâ'	h	فاء Fâ'	f
خاء Hâ'	h	قاف Gâf	g, k
دال Dâl	d	كاف Kâf	k
ذال Zâl	z	لام Lâm	l
راء Râ'	r	ميم Mîm	m
زاي Zây	z	نون Nûn	n
سين Sîn	s	هاء Hâ'	h
شین Şîn	ş	واو Vâv	v
صاد Sâd	s	ياء Yâ'	y

Ülkemizde Arapçanın Telaffuzunda Yapılan Yanlışlar

İleride detaylı olarak ele alınacak /ض/ ve /ط/ harflerinin telaffuzlarında bilerek veya bilmeden yapılan yanlışlar üzerinde burada ayrıca durulmayacaktır. Bundan dolayı, yanlış eğitim sistemi ile dikkatsizlikten kaynaklandığı düşünülen bazı hatalara burada değinilecektir.

Ancak bu hususu ele almadan bir durum tespiti yapmak yararlı olacaktır.

1- Türkiye'de Arapça büyük oranda bir yabancı dil olarak öğretilmemekte, aksine dinî ilimlere giden yolda bir araç kabul edilmektedir. Bu husus, eskilerin Arapça için kullandıkları "alet ilmi" ifadesiyle örtüşmektedir.

2- Bazı üniversitelerin "Arap Dili ve Edebiyatı" veya "Arap Dili Eğitimi" bölümleri dışında Arapça; ortaöğretimde İmam Hatip Liselerinde, yüksek öğretimde ise İlahiyat Fakültelerinde okutulmaktadır.

3- Arapça öğretimi yapan eğitim kuruluşlarının öğretmen / hoca ihtiyaçları büyük oranda adı geçen kuruluşların mezunları arasından

kısmen de öğrenimini çeşitli Arap ülkelerinde yapan öğretmen / hocalar tarafından karşılanmaktadır.

4- Ülkenin etnik yapısındaki farklılıktan dolayı, yukarıda saydığımız eğitim / öğretim kuruluşlarında ana dili Arapça olan vatandaşlarımız öğrenci veya hoca olarak bulunmaktadır. Pek tabii Arap asıllı vatandaşlarımızın Arapçayı bir Arap gibi telaffuz etmesinden daha doğal bir şey olamaz.

Bu tespitlerden iki sonuç çıkarmak mümkündür.

a) Türkiye'de Arapça eğitim ve öğretimi %100'lere varan bir oranda dinî eğitim veren kurumlarca yapılmaktadır. Dinî nitelikli olmayan birkaç bölüme; İmam Hatip Liseleri öğrenci, İlahiyat Fakülteleri ise hoca sağlamaktadır. Böylece söz konusu bölümler, dinî eğitim yapan kurumlardaki Arapça öğretim metodundan büyük oranda nasibini almaktadır. Özellikle, Arapçanın telaffuzunda yapılan yanlışlar, büyük oranda yukarıda temas edilen faktörlerden dolayı dinî amaçlı Arapça eğitimi yapmayan bölümlerde de tekrarlanmaktadır.

b) Ülkemizde Arapça öğretimi yapan - dinî öğretime yönelik olan veya olmayan - eğitim kurumlarımızda gerek öğrenci, gerekse hoca düzeyinde telaffuz farklılığı bulunmaktadır. Bu farklılık - belki buna çatışma demek daha doğru olur - iki grup arasında olmaktadır: Bir tarafta öğreniminin tamamını Türkiye'de yapan aynı zamanda ana dilleri Arapça olmayan insanlarımız (**1.grup**), diğer tarafta öğreniminin tamamını veya en azından belirli bir kısmını Arap ülkelerinde yapan insanlarımız ile aslen Arap olan vatandaşlarımız (**2.grup**).

Türkiye'de okunan Kur'an-ı Kerim'in telaffuzu ile diğer İslâm ülkelerindeki Kur'an telaffuzu arasında büyük farklılık bulunmaktadır. Bu farklılık Türk insanının ağız yapısından daha ziyade eğitim sisteminden kaynaklanmaktadır.

Arapçanın telaffuzunda yapılan yanlışları şekil ve öz hataları başlığı altında iki grupta ele almak mümkündür.

1- Şekil hataları

Bundan kastımız, hiç gereği olmaksızın ağzın yakışıksız pek çok şekil almasıdır. Halbuki, bizde görülen bu nâhoş durumu gerektiren herhangi bir harf Arapçada bulunmamaktadır. Tamamen zorlamadan kaynaklanan bu hatanın günümüzde devam etmesinin yegane sebebi, yanlış uygulamayı sürdürmektir. Öte yandan şekil hataları Arapça okurken veya konuşurken ortaya çıkmamakta, bilakis Arapça olan Kur'an-ı okuyan hafızların yüz hatlarında kendini göstermektedir. Maalesef bu hatalar, ülkemizin en değerli hafızlarının pek çoğunun okuyuşlarında göze çarpmaktadır.

2- Öz hataları

Bu tür yanlışlar, harflerin telaffuzunda doğrudan yapılan

hatalardan ibarettir. Bunlar şöyle sıralanabilir:

1- Arap alfabesindeki harflerin tamamı sessiz (consonants)'dirler. Bunları okuyabilmek için kısa ve uzun seslilere ihtiyaç vardır. Fetha, (ـَ) kesre(ـِ) ve damme(ـُ) kısa seslileri; uzatma (med) harfleri olarak bilinen (ا / و / ی) harfleri ise uzun seslileri (â / û / î) oluşturmaktadır. Kısa seslilerden fetha (ـَ) Türkçedeki /e,a/, kesre(ـِ) /i/, damme (ـُ) ise /u/ sesli harflerini karşılamaktadır. Doğru olan da budur. Ancak Kur'an okumayı öğretmek için kaleme alınan elifba kitaplarından bazıları bu seslilerden kesrenin kalın harfleri /ı/, dammenin ise ince harfleri /ü/ okuttuğunu bildirmektedirler(Ecevit, ? : 6-7; Ayan, 1984: 9). Aslında bu iki ses Arapçada bulunmamaktadır. Bu durumda Arapçada bulunmayan bu iki sesi Kur'an diline sokmak ne derece doğrudur? Elifba kitaplarında rastlanan bu tür yanlış bilgiler, önceden yazılan kitaplardan maalesef olduğu gibi aktarılmaktadır.

Arapçada bulunmayan bu seslerden kesrenin kalın harfleri /ı/ olarak okuttuğu tezini aslında kimse uygulamamaktadır. Aşağıdaki örnekler bu gerçeği ortaya koymaktadır:

مُحِيطٌ : Muhîṭun	نُطِيعُ : Nutîu
خِيفَةٌ : Hifeten	ظِلَالٌ : Zilâlin
رِضْوَانٌ : Ridvânin	عِشْرُونَ : İşrûne
صِدِّيقٌ : Siddîkun	غَلٌّ : Gillîn
ضِعْفٌ : Di'fun	مُقِيمٌ : Mukîmun

Kur'an âyetlerinden seçerek alınan yukarıdaki örneklerdeki hiçbir kesreli kalın harfi Türkiye'de kimse saf bir /ı/ sesiyle okumamaktadır. Belki bazıları /ı/ ya yakın bir sesle okuyabilirler, ancak bu da zordur. Verilen örneklerde görüldüğü gibi kesreli kalın harfleri /ı/ okumak son derece kolaydır. Gerçek böyle olmasına rağmen kesrenin kalın harfleri /ı/ sesiyle okuttuğunu kitaplarda yazmak, önceden yapılan bir yanlışın devam ettirmektir.(Ayan, 1984: 9).

Dammenin ince harfleri /ü/ sesiyle okuttuğu görüşü ise tamamen yanlıştır. Maalesef bu yanlış Kur'an elifbalarında tekrarlanmaktadır**.

* Ancak bu harflerden uzatma (med) harfleri olarak bilinen (ا / و / ی) harfleri aynı zamanda sesli harf olarak kullanılır. Bkz. Yusuf Uralgiray, İlk ve İleri Dilbilgisi, Riyad, 1986, I,I

** Arapçada /ı/ ve /ü/ sesi bulunmadığına Tayyar Altıkulaç, Demirhan Ünlü ve Şevki Özkan'la birlikte yazdıkları "Kur'an Okumaya Giriş" adlı kitabın önsözünde temas etmiştir. Aradan geçen yirmi küsur yıla rağmen, bu yanlışın hala pek çok Kur'an elifbasında devam ettirilmesi bu sahadaki başıbozukluğu göstermesi bakımından son derece ilginç bir durum arz etmektedir. Bkz. Kur'an Okumaya Giriş, Ankara, 1987, 20.

Ancak bazıları /ü/ sesinin (u-ü arası) bir ses olduğunu bildirerek kısmen de olsa bu hatayı en azından kitaplarda düzeltmeye çalışmışlardır. (Ecevit, ? : 7; Ceylan, 1989: 5). Fakat, hafızların büyük bir çoğunluğu ince harfler üzerindeki dammeyi tamamen /ü/ sesiyle okumakta ve okutmaktadırlar. Kur'an kurslarında çok yaygın olan bu yanlış, İmam Hatip Liseleri ile İlahiyat Fakültelerinde kısmen azalsa da maalesef büyük çapta ülkenin her tarafında devam etmektedir. Hatta daha önce belirtilen nedenlerden dolayı dinî eğitime yönelik Arapça öğretmeyen çeşitli fakültelerinin ilgili bölümlerinde de bu hataya az da olsa düşülmektedir. Aşağıdaki örnekler bu konuda yapılan yanlış ortaya koymaktadır:

هو : Hüve اولئکه : Üläike كتب : Kütibe

Bu kelimelerin doğru okunuşu şöyledir:

Huwe, Ulâike, Kutibe

2- Yanlış telaffuz edilen harflerden bir diğeri de /و/ (waw) harfidir.

Bu harf aslında İngilizcedeki /w/ harfine tekabül etmektedir. Arapçada /v/ harfi bulunmamaktadır. Günümüz Türkçesinde ise /w/ harfi mevcut değildir. Ancak bu harf eski Türkçede sızmalı bir çift dudak sesdeşi olarak bulunmaktaydı. Zamanla Batı Türkçesinde ya düşmüş ya da /v,f,p/ seslerine dönüşmüştür. Aşağıdaki örnekler bu dönüşümü göstermektedir:

Suw (su), aw (av), Yawuz (yavuz), sewmek (sevmek), yuwga (yufka), köwrüp (köprü).

Yeni Türkçe'de ise /w/ ancak bir geçiş sesi olarak görülür:

Kovmak (kowmak), sovan (sowan), tavuk (tawuk). Bu kelimelerdeki /v/, geçiş sesi olarak /w/ şeklinde seslendirilir (Banguoğlu, 1974: 43).

Günümüz Türkçesinde bir geçiş sesi olarak telaffuz ettiğimiz /و/ harfini, Türk insanının Arapça kelimelerin telaffuzunda gereği gibi söyleyebilmesi son derece kolaydır. Bu kolaylığa rağmen /و/ harfinin Arap dilinde bulunmayan /v/ sesiyle telaffuz edilmesi yanlış uygulamadan kaynaklanmaktadır.

Pek çok kelimedede geçen /و/ harfinin yanlış telaffuzu özellikle Kur'an'da sık sık geçen ve Allah için kullanılan /هو/ (o) zamirinde ve /و/ bağlacında gayet açık bir şekilde gözükmektedir. Aşağıdaki örnekler /و/ harfinin doğru telaffuzunu ortaya koymaktadır:

هو (Huwe) و (we) واقعة (wâkiatun)

موقوفون (mewkûfûn) وتقواها (we takwâhâ)

3 - Ülkemizde yapılan bir başka yanlış da /ش/ ve /ك/ harflerinin telaffuzunda göze çarpmaktadır. Bu harflerden /ش/ in okunuşu Kur'an elifbalarında /şın/ olarak yazılmaktadır. Bu tür yazım şekli yanlıştır.

Çünkü bu harfin tek başına Arapçada telaffuzu /şîn/ dir. Öte yandan kelime içerisinde /ش/ harfi kaba ve gürültülü bir şekilde zaman zaman telaffuz edilmektedir. Aslında bu harfin Arapça doğru telaffuzu Türkçemizdeki güneş, şâl, şelâle, şemsiye ve şeker kelimelerinde olduğu gibidir. /ش/ Harfini normal sesinden daha uzun ve çok vurgulu bir şekilde seslendirmenin hiç gereği yoktur. Bu hususun yazıyla ifadesi zor olmakla birlikte /الشمس/ kelimesinin telaffuzunda Latin harfleriyle şöyle gösterilebilir: /We'sşşşşems/

/ك/ Harfi bazı hafızlar tarafından değişik bir şekilde telaffuz edilmektedir. Aslında telaffuzu son derece kolay olan bu fonemi; kiraz, kir ve kitap sözcüklerinde olduğu gibi insanımız rahatlıkla telaffuz etmektedir. Ancak bazı yöresel ağızlarda Kâmil, kar gibi sözcüklerin ilk harfleri kalın telaffuz edilmekte böylece dilimizde garip bir fonem ortaya çıkmaktadır. Bu şekil telaffuza, içerisinde /ك/ harfi bulunan Arapça kelimelerde de zaman zaman rastlanmaktadır. Özellikle çok okunan Fatıha suresinde geçen /اياك/ İyyâke/ lafzının telaffuzunda bu yanlış tekrar edilmektedir. Bu tür telaffuz şeklinde /ك/ kalın telaffuz edilmekte ve adeta nefes almakta zorlanan bir insanın sesini andırmaktadır. Bir önceki harfte olduğu gibi, bu harfin yanlış telaffuzunu yazıyla ifade edebilmek güçtür.

4- /ض/ ve /ط/ harflerinin yanlış telaffuzları. Bunlardan birincisi genellikle /ظ/ ikincisi /ض/ olarak telaffuz edilmektedir. Bu konu fazla tartışılmaktadır. Özellikle bunlardan /ض/ harfinin telaffuzu meselesi üzerinde, gerek Türkçe gerekse Arapça yazılan tecvit kitapları uzun uzadıya durmuşlardır. Bu nedenle, söz konusu iki harfin telaffuzu ayrı başlıklar altında ele alınacaktır.

Dâd Harfinin Fonetikği

Bu harf, Arapçayı diğer dillerden ayıran bir foneme sahiptir. Çünkü başka hiçbir dilde dâd harfinin benzeri bulunmamaktadır. Bu ayrıcalığın farkında olan Araplar lisanlarını "dâd dili" "لغة الدار" olarak isimlendirmişlerdir. Ancak söz konusu ayrıcalık bir takım zorlukları ve bununla birlikte çeşitli münakaşaları beraberinde getirmiş, bundan dolayı dâd harfi her zaman tartışma konusu olmuştur. Ülkemizde bu harfin sürekli tartışma konusu olmasının nedeni ise önceden belirtilen 1. ve 2. grubun varlığı nedeniyledir.

a) Dâd Harfinin Çıkış Yeri (Mahreci)

Bu harfin çıkış yerinde eski ve yeni tecvit kitapları ittifak etmekte, modern dilbilim kitapları dahi harfin günümüz fasih Arapçasındaki farklı

çıkış yerini göstermekle birlikte, tecvit kitaplarıyla eski dil kitaplarında belirtilen çıkış yerine ayrıca işaret etmektedirler*. Çıkış yeri itibariyle dil harflerinden kabul edilen dâd fonemi; Eskilere göre dilin sağ veya sol kenarından birisinin veya her ikisinin, sağ veya sol üst azı dişlerine temas ettirilerek çıkarılır(Sibeveyh, ? : II, 489; Cezerî, ? : I, 200; Yusuf el-Halife, 1973: 70; Ünlü, 1976: 60). Çoğunluk bu harfi sol taraftan çıkarmaktadır. Çünkü böyle telaffuz etmek daha kolaydır. Sağ taraf soldan telaffuza nisbetle daha zordur. Dilin her iki kenarını sağ ve sol üst azı dişlere aynı anda temas ettirerek bu harfi telaffuz etmek ise en zor olanıdır(Ünlü, 1976: 60-61; Karaçam, 1991: 194). Hz. Peygamber (s.a.v.) ile Hz. Ömer'in dâd harfini her iki taraftan birden çıkardığı söylenmiştir(Hüseynî, 1401: 134).

2 nolu şema /ض/ harfinin çıkış yerini göstermektedir.

(Şema no:2)

b) Dâd Harfinin Çıkış Biçimi (Sıfatı)

Dâd foneminin çıkış yerinde olduğu gibi çıkış biçiminde de bir birliktelik söz konusudur. Buna göre bu harfin çıkış biçimleri (lazımı sıfatları) şunlardır:

Cehr, rihvet, istitâle, itbak, isti'la, tefhim, ismat, sükun(Ünlü, 1976: 56; Karaçam, 1991: 226).

Dâd harfinin çıkış biçimlerinin pek çoğu diğer harflerde de bulunmaktadır. Özellikle /ظ/ harfi çıkış biçimi ve çıkış yeri olarak /ض/ harfine çok yakındır. İki harfi birbirinden ayıran yegane özellik /ض/ harfinde istitâle çıkış biçiminin bulunmasıdır. Lügatte uzatmak anlamına gelen istitâle terim olarak şu anlama gelir: "Dâd /ض/ harfini telaffuz ederken, dil kenarının üst azı dişlerden, lâm'ın çıkış yerine kadar

* Gerçi bu konuda Cezerî, meşhur dilcilerden el-Halil'in, dâd harfinin / ض / ش / ج / ح / harfleri gibi seçeri harflerin mahrecinden çıktığını nakleder, ancak bu görüş hiç kabul görmemiştir. Bkz. el-Cezerî, en-Neşr Fi Kıraati'l-'Aşr, Mısır, Tarihsiz, I,200.

** Ancak günümüz fasih Araççasında çıkış yeri değişen dâd harfinin doğal olarak çıkış biçiminde farklılık bulunmaktadır.

uzanmasına denir”(Madazlı, 1988: 216-217; Karakılıç, 1961: 45).

2 nolu şema, dâd harfindeki istitâle çıkış biçimini göstermektedir. Başlangıçta zayıf olan ses, ok işaretleri doğrultusunda güçlenmektedir.

c) Dâd Harfinin Telaffuzundaki Zorluk

Dâd harfinin çıkış yerinden söz edilirken telaffuzundaki zorluğa değinilmişti. Bu zorluğu dile getiren bazı ifadelere burada yer vermek yararlı olacaktır.

Ünlü kıraat ve tecvit alimi Cezerî (Ö.833 / 1429) bu harf ile ilgili olarak şunları söyler:

“İstitâle sıfatı yalnızca dâd harfine mahsustur. Bu harf kadar telaffuzu zor olan başka bir harf yoktur. Çünkü insanlar bu harfi farklı telaffuz etmektedirler (lehçeleri farklıdır). Dâd harfini doğru düzgün telaffuz eden çok azdır. Bazıları / ط / olarak, kimisi / ج / ye benzeterek, bir grup kalın / ج / olarak, bir başka grup ise / ج / ya karıştırarak telaffuz ederler. Ancak bunların hiçbiri caiz değildir”(Cezerî, ?; I, 219).

Yusuf el-Halife Ebu Bekr, “Aswatü'l-Kur'an” adlı eserinde şöyle der:

“Dâd harfinin telaffuzunun zor olduğu konusunda alimler görüş birliği içerisinde. Bu zorluk Cahiliyye dönemi ile İslâm'ın ilk devrindeki Araplar için söz konusu değildir. Çünkü Arapça onların ana dilidir. Ancak bu zorluk, sonradan lehçelerinde dâd harfinin doğru telafuzu kaybolan Araplar için geçerliliğini sürdürmektedir. Günümüzde Arap dünyasında dâd olarak telaffuz edilen harf artmaksıl /t/ den ibarettir. Yusuf el-Halife devamla şöyle der: 1967 yılında Necefi ziyaretimde oranın meşhur alimlerinden Muhammed Takiy el-Hakim ile görüşüm. Bu zat bana, bazı Iraklı kari'lerin dâd harfini tecvit kitaplarında anlatıldığı şekilde telaffuz ettiklerini söyledi ve dâd harfini fasih telaffuz eden Mısır'lı bir kari'in ismini verdi.”(Yusuf el-Halife, 1973: 69-70).

Dâd harfinin telaffuzundaki zorluğu gösteren en çarpıcı ifade Celaleddin Karakılıç'ın, Tercüme-i Cezerî'den yaptığı alıntıda görülmektedir:

“Dilin iki yanı (ض: dâd) mahrecidir. Bu (ض: dâd) harfi, dilin sol yanından veya sağ yanından veya her iki yanından birlikte çıkar. Fakat ekseriyet soldan çıkarır. Çünkü kolaydır. İkincisi olan sağ yandan çıkaran azdır. Çünkü güçtür. Fakat sevaplıdır. Üçüncüsü yani, dilin her iki yanından birlikte çıkaranlar ise pek nadirdir ve çok azdır. Çünkü çok güçtür. Fakat buna rağmen sevabı da fazladır ki, bu şekilde (ض: dâd) harfi çıkarmak Hazret-i Ömer radiyallahu anh'a mahsustur, derler.

Şimdiye kadar Buhara'da, şark beldelerinde ve Dağıstan'da okunan (ض : dâd) harfi (ضاد معجمة) za-i mu'ceme) ye pekaz müşahibdir. Fakat Arabistan'da, Anadolu'da ve garp memleketlerinde okunan (ض : dâd) harfi ise (طاء مهملة) da-i mühmele) dir ve dil ucu ile üst ön dişlerin diplerinden çıkar ki, sesi hapsolmuş bir harftir. Gerçi dillerinin kenarını bir miktar (adres) denilen dişlere dayarlarsa da dil ucunu serbest bırakmayıp üst ön dişlerin diplerine kuvvetlice dokundurup kenarını zayıf tuttuklarından, harfi layıkı veçhile çıkaramazlar.

Binaenaleyh tab'ı selim sahibi bir kimse (وَلَا الضَّالِّينَ), (وَلَا يَحْضُ) gibi kelimelerde (ض : dâd) harfini müşeddet okuyarak vicdanı ile başbaşa kaldığı zaman, bu harfin nereden çıktığını gayet iyi duyup anlar ve onun ne demek olduğunu şüphesizce bilir. Çünkü biz, onbeş senelik çalışmamış esnasında (ض : dâd) harfini adrastan çıkarıyoruz zannı ile bunun tecrübesi içinde eskimiştik. Fakat bilahere, şeyhimiz bizi gafletten uyandırarak sahih olan (ض : dâd) harfini bize ta'lim etti. Bundan sonra dilimizin kenarını adras'a değirmek için tam bir sene çalıştık, yine aciz kaldık. Neticede şeyhimiz bize şöyle emretti: "Dilinin kenarını alt adras ile üst adrasın aralarında sıkıştırıp ısıtı ısıtırver, olaki adrasa varmaya ulaşırsın" dedi. Bundan sonra ısıra ısıra dilimin kenarını yara ettim. Mahrece varmaya muvaffak olunca dilimin ucunu ısırmaz oldum. Bundan sonra şunu anladım ki, onbeş sene okuduğum ve okuttuğum (ضاد : dâd) harfi dil ucundan çıkarmış ve (طاء مهملة) : dâ-i mühmele) imiş. Halbuki (ض : dâd) harfinin mahreci adrâs'tan çıkmak imiş. Çünkü dil ucu boşta kalıp (ض : dâd) harfinin sesi aradan çıkar. İşte bu halde, sesin hapsolunması ve dilin üst damağa kapanması muhaldir. Şayet dil ucu ile damak arası kapanırsa o zaman (طاء مهملة) : dâ-i mühmele) çıkar ki ekseriyetin yaptığı budur"(Karakılıç, 1961: 28).

Buraya kadar yapılan üç farklı alıntıdan şu sonuçları çıkarmak mümkündür:

1- Dâd harfinin telaffuzu gerçekten zordur. Öyle ki, İslâm'ın yayılmasıyla birlikte bu harfin fasih telaffuzu ilk devirden sonra kaybolmaya yüz tutmuştur. Hiçbir Arap, bu harfi günlük konuşmasında doğru fonemiyle telaffuz edemediği gibi, Kur'an Kari'leri de dâd harfini tecvit kitaplarının veya eski dil kitaplarının yazdığı şekilde telaffuz etmemektedirler. Belki dünyanın muhtelif yerlerinde bu harfi doğru telaffuz eden bazı Kari'ler bulunabilir. Ancak bulunsa bile bunların sayısı

bir elin parmağını geçmez.

2- 8. Hicri asrın ikinci yarısıyla 9. asrın ilk yarısında Şam bölgesi ve Mısır başta olmak üzere çeşitli İslâm beldelerinde bulunma fırsatını yakalayan Cezeri'ye göre dâd harfini doğru düzgün telaffuz eden kimse hemen hemen yok gibidir. Çoğu insan dâd fonemini "ز/ل/ذ/ظ" harflerinin fonemiyle karıştırmaktadır.

3- Çıkış yeri itibariyle günümüzde Arap ülkelerinde fasih olarak telaffuz edildiği söylenen "دال مطبقة : Mutbak dal" (ض) harfi aslında "دال مطبقة" yani artdamaksıl bir harf olarak telaffuz edilmektedir.

4- Bir başka görüşe göre gerek Arap ülkelerinde gerekse Türkiye'de (ضاد: dâd) olarak telaffuz edilen harf, aslında fasih /ط/ dır.

Bu tespitleri yaptıktan sonra dâd harfinin telaffuzu ile ilgili olarak ortaya çıkan durumu aydınlatmak için burada dil seslerindeki değişmelere gelişmeli ya da tarihsel sesbilim (historical phonetics) açısından kısaca değinmek gerekmektedir.

d) Dil Seslerindeki Değişmeler

Dil seslerindeki değişmeleri hemen bütün dilbilimciler ittifakla kabul etmekte ve bu hususu gelişmeli sesbilim başlığı altında ele almaktadırlar. Dilde değişme denince ilk akla gelen seslerde meydana gelen gelişmelerdir. Dil seslerinde değişme:

- Ağır ağır ve aşamalı
- Kendiliğinden
- İnsanın karşı koyamayacağı ses kanunları nedeniyle
- Belirli bir dönem ve yerle sınırlı kalarak
- Herhangi bir sesde meydana gelen değişim o sesi ihtiva eden bütün kelimeleri kapsayacak şekilde olmaktadır.

Bu nedenlerden dolayı bir nesilde meydana gelen herhangi bir sesdeki farklılığı ancak bu konunun uzmanları farkedebilmektedir. Bugün çeşitli Arap lehçelerinde bazı harflerin farklı telaffuz edilmesi kendiliğinden olmuştur. "ت" nin "ث", "ذ" nin "ذ", "ظ" nin "ظ" ve "ق" in "ق" olarak telaffuz edilmesi bu kabildendir. Öte yandan "ق" in "ق" ye

¹ İtbak lufgatta; yapışmak, uyuşmak, ulaşmak anlamına gelir. Terim olarak; harf mahrecinden çıkarken dilin üst damağa kapanmasıdır. (ض / ط / ظ) harflerinde itbak vardır. Bu harfler kalın telaffuz edilir. Bkz. Ünlü, Age. s. 51; Karaçam, Age. s.208.

dönüşmesi “أَلْتُ - قُلْتُ” örneğinde olduğu gibi genelde Mısır lehçesiyle sınırlı kalmıştır(Ali Abdülvahit, 1984: 215-287).

Bütün dillerde çeşitli ses değişimleri olmaktadır. Kimi zaman, bütün bir nesil, bir önceki nesilde bulunmayan bir yanlış seslendirme yapmaktadır. Bu durum genellikle bazı zayıf sesleri dinleyenin alamamasından kaynaklanır. Bir takım etkenler bu zayıf sesin zamanla kaybolmasına yol açar, şöyle ki, ebeveyninden zayıf olarak nitelediğimiz sesi alamayan çocuk, öğrenemediği ve telaffuzunda kullanamadığı bu sesi pek tabii kendisinden sonra gelen nesle aktaramayacaktır.

Bu durum Arap lehçelerinde ‘irâb alameti olan hareketlerin kaybolmasında kendini göstermektedir(Ali Abdülvahit, 1984: 297). Öte yandan İslâm’ın ilk devrinden hemen sonra gerek çıkış yeri gerekse çıkış biçimi yönünden bazı özelliklerini kaybetmeye başlayan /ض/ harfi için aynı durum söz konusudur. Kanaatimizce “rihvet” ve “istitâle” * gibi en önemli iki niteliğini yitiren dâd harfi, bu özelliklerini kısa zamanda kaybetmiştir.

Dâd harfinde meydana gelen değişimde, şüphesiz Arapçanın başka milletlerin yaşadığı bölgelerde fetihlerle birlikte yayılmasının büyük rolü olmuştur. Çünkü yalnızca Arapçada bulunan bu sesi gereği gibi telaffuz etmek önceden de belirtildiği gibi son derece zordur. İslâmiyetin ilk yıllardaki hızlı yayılışı, Arapçanın en belirgin vasfı olan dâd harfinin bazı özelliklerini yitirmesini beraberinde getirmiştir. Zira bu dille yeni tanışan insanlar ve ana dili Arapça olmakla birlikte bölgelerinden başka yerlere göçen Araplar dâd harfinin zor olan telaffuz özelliklerin devam ettirememişlerdir. Bu durumda doğal olarak daha az çabayla kolay söyleme eğilimi devreye girer. En az çaba (yasası) “Least effort” adı verilen bu eğilim her dilde görülür. Öteki değişimlerde olduğu gibi ses değişimlerinde de en az çaba eğilimi büyük rol oynar(Aksan, 1989: II, 49).

Bu tür değişimler genelde diğer dillerde bir harfin başka bir harfe dönüşmesi şeklinde olmaktadır. Mesela Türkçemizde bir çift dudak kapanma sesi olan /b/ den sonra, bir burun ünsüzü olan ve dişetlerinden çıkarılan /n/ yi söylemek yerine, yine bir çift dudak ve kapanma sesi olan, aynı hareketlerle oluşturulan /m/ yi çıkarmak daha kolaydır(Aksan, 1989: II, 49).

* Rihvet: Harfin sakin olarak mahrecinden çıkarken sesin tamamen uzanıp akmasıdır.

Bu sıfat şiddet sıfatının zıddıdır. Bkz. Ünlü, A.g.e., 51.

-- Dil kenarının üst azı dişlerden, lâm’ın mahrecine kadar uzanmasına denir. Bkz.

Karaçam, a.g.e., 216.

Dâd harfinin telaffuzundaki değişim, bazı lehçelerdeki /ت/ nin /ث/ ye veya /ذ/ ın /د/ a dönüşmesinde olduğu gibi bir harfin başka bir harfe dönüşmesi şeklinde olmamıştır. Aslında bu değişimi kesin olarak belirlemek son derece zordur. Çünkü ses değişimini yazıyla tespit etmek kolay değildir. Ancak harfin çıkış yeri ve çıkış biçimlerinde meydana gelen değişimler dilbilim kitaplarında belirlenmiştir. Ayrıca söz konusu harfin telaffuzundaki zorlukları ele alırken nakledilen görüşler, /ض/ harfinde tâ ilk devirlere uzanan bir değişimden söz etmektedirler.

Bununla birlikte günümüz fasih Arapçasında, farklı lehçelerden insanlar /ض/ harfinin ortak bir telaffuzunda buluşmaktadırlar. Bu durum, telaffuzunda en az çaba (Least effort) yasası uygulanan /ض/ harfinin, bütün özelliklerini yitirmediğini aksine, kısmen de olsa Arapları bir noktada birleştirecek asgari bir özelliğini geride bıraktığını göstermektedir. Esasen dâd harfinde artdamaksıl /d/ yi andıran bir ses bulunmaktadır. Bu kanaate şuradan ulaşılmıştır. 92/711 yılında Endülüs (İspanya)ü fetheden müslüman Araplardan, dillerinde bulunmayan /ض/ harfini işiten İspanyollar, bu harfi /Ld/ olarak iki harfle yazmışlardır. Mesela dâd harfini ihtiva eden (القاضي) kelimesi İspanyolcada (Alkaldi) şeklinde yazılmaktadır. Bu durumu Arapçadan İspanyolcaya geçen ve içerisinde dâd harfi bulunan bütün kelimelerde günümüzde görmek mümkündür (Yusuf el-Halife, 1973: 71).

Dâd harfinin, ilk devirlerde Arapçayla kaynaşmak zorunda kalan İspanyollarca /Ld/ olarak Latin alfabesiyle yazılması, şu tespitleri yapma imkanını sağlamaktadır.

/L/ harfi, dâd harfinde bulunan, ancak çok erken bir dönemde kaybolmaya yüz tutan “rihvet” ve “istitâle” sıfatlarını kısmen de olsa gösterebilmek için /d/ ile birlikte yazılmıştır.

/d/ harfi ise, dâd harfinin telaffuzunda ağırlıklı ses olarak artdamaksıl bir /d/ nin bulunduğunu ifade edebilmek için /L/ ile bir arada yazılmıştır.

Tarihi süreç içerisinde /ض/ harfinin telaffuzunda meydana gelen değişme dilbilgisi ve dilbilimi kitaplarında şema halinde gösterilmektedir. Bu şemalara bakıldığında /ض/ harfinin çıkış yeri ve sıfat farklılığı açıkça görülebilir.

Necîb Mahfûz'un Et-Tarîk İsimli Romanı

Najib Mahfuz's Novel Al-Tariq

Musa Yıldız*

Özet:

Bu çalışmada, Necîb Mahfûz'un et-Tarîk ("Yol") isimli romanı olaylar, kahramanlar, modern anlatım teknikleri, dil, tasvirler ve semboller açısından incelenmiştir.

Abstract:

The present study has dealt with Najib Mahfûz's novel al-Tariq ("The Road") in terms of events, heroes, modern narration techniques, language, descriptions and symbols.

Mahfûz** 11 Aralık 1911'de, sonraları birçok roman ve hikayesine konu olacak orta tabakadan insanların yaşadığı Kahire'nin el-Cemâliyye semtinde doğdu (Ferec,1990:22, Şukrî,1988:10). Daha sonra Kahire'nin kenar semtlerinden biri olan el-'Abbâsiyye'ye taşındı. İlk ve orta tahsilini burada tamamlayan Mahfûz, 1934 yılında Kahire Üniversitesi, Felsefe Bölümünü bitirdikten sonra edebiyata yöneldi (Şukrî, 1988: 12).

Mahfûz, Tolstoy, Dostoyevsky, Chekov, Maupassant, Shakespeare, İbsen, Flaubert, Sartre, Camus, Mauriac gibi ünlü yazarların eserlerini okudu ve bunlardan etkilendi (Devvâre, 1989: 212-214). Arap dünyasında ise onun etkisinde kaldığı, düşünce yapısının ve kişiliğinin oluşumunda rol oynayan en önemli yazarlar 'Abbâs Mahmûd el-'Akkâd ve Tâhâ Huseyn'dir. Bizzat kendisi yazarlığı 'Akkâd'dan, akılcılığı ve batıyla verimli iletişim kurmayı ise Tâhâ Huseyn'den öğrendiğini söylemektedir (eş-Şeyh, 1987: 29).

* Gazi Eğitim Fakültesi, Arap Dili Eğitimi Bölümü, Araştırma Görevlisi.

** Hayatı ve eserleri konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Yıldız, Musa, *Necîb Mahfûz (Hayatı, Eserleri ve Kısa Hikayeleri)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, G.Ü., Sos. Bil. Enst., Ankara 1992; Ürün, Kazım, *Çağdaş Mısır Romanında Necîb Mahfûz ve Toplumcu Gerçekçi Romanları*, Konya-1997, Esra Yayınları.

5. İngiltere'nin Orta Doğu Politikasının Millî Mücadeleye Etkileri

XX. Yüzyıl başlarında Orta Doğu'da çeşitli menfaatler elde etmiş olan İngiltere, bu menfaatlerini kaybetmemek için, bölgedeki nüfuz ve hakimiyetini her halûkârda sürdürmek istiyordu.

Orta Doğu'da jeopolitik ve stratejik özellikleri sebebiyle üzerinde önemle durulması gereken yerlerden birisi de şüphesiz Anadolu idi. Osmanlı Devleti'nin merkezi ve anavatanı olan Anadolu, İngiltere açısından daha farklı bir önem taşıyordu. Çünkü İngiltere Anadolu'ya hakim olarak, hem sömürgelerine giden yollar üzerinde bir üs elde etmek, hem de Osmanlı Devleti'nden intikam almak istiyordu*. Dolayısıyla İngiltere için Anadolu'ya hakim olmanın çeşitli faydaları söz konusuydu.

Bu sebeple İngilizler, Anadolu'yla ilgili siyasî hedeflerini tam olarak belirlemek amacıyla, 1915'te "Asya Türkiye'sini İnceleme Komisyonu" adıyla, bu bölgede İngiltere'nin menfaatleri için nasıl bir politika takip edilmesi hususunda araştırmalar yaparak, İngiliz Hükümetine bilgi verecek bir komisyon kurmuşlardır. Bu komisyon tarafından, 30 Haziran 1915 tarihinde hazırlanan raporda, "İngiltere için Asya Türkiye'sindeki ekonomik menfaatlerini korumak vazgeçilmez hedeflerden birisi olmalıdır." deniliyordu (Öke, 1992: 5).

XX. Yüzyıl başlarında sözü edilen rapor doğrultusunda hareket eden İngiltere, bölge ile ilgili siyasî hedefini, "Hiç bir şekilde Asya'daki Türk topraklarından vazgeçmemek" olarak belirlemiştir.

Bunun yanında, İngiltere için Hindistan ve İngiltere İmparatorluk Yolu'nun güvenliğinin sağlanması da temel hedeflerden birisi idi. Dolayısıyla, adı geçen yolun güvenliğinin sağlanması hususunda, coğrafi konumu ve stratejik özellikleri göz önünde bulundurulduğunda çok önemli bir bölge olduğu şüphe götürmeyen Anadolu, İngilizler tarafından her ne surette olursa olsun elde tutulması gereken bir yerdi.

Bu sebeple İngilizler, Anadolu'daki menfaatlerini korumak ve devam ettirmek için, burasını ellerinde tutmaya yardımcı olacak yeni politikalar üretmeye başlamışlardı. XX. Yüzyıl başlarında Anadolu'yu İngiltere'nin kontro-

* İngiltere, özellikle I. Dünya Savaşı sırasında bir nevi Avrupa'nın yarı ortak sömürgesi olarak gördüğü Osmanlı Devleti'nin, kendisini Çanakkale'de mağlup etmesini ve müttefiki Rusya'nın savaştan çekilmesine sebep olmasını bir türlü hazmedemiyor ve bunun için Osmanlı Devleti'nden intikam alınması gerektiğini düşünüyordu.

lünde tutmak için uygulanmaya çalışılan en önemli politika ise, "Türkiye'yi İngiliz himayesi altına sokmak" olarak belirlenmişti.

İngiltere, bu dönemde yukarıda sözü edilen planını gerçekleştirmek amacıyla Anadolu'da çok yönlü bir çalışma başlatmıştır. Bu çerçevede, özellikle para karşılığı elde ettiği bazı kişiler vasıtasıyla, askerî, siyasî ve ekonomik alanlarda, amacına hizmet edecek faaliyetlerde bulunuyordu.

İngiltere, Türkiye'yi İngiliz himayesi altına sokma çalışmaları açısından her şeyin yolunda gittiği bir sırada, Türk Milletini, tam bağımsız yeni bir Türk Devleti'ne kavuşturmak amacıyla, Mustafa Kemal ve arkadaşları tarafından başlatılan Millî Mücadele hareketini, Anadolu'da İngiliz himayesinin gerçekleştirilmesinin önünde en büyük engel olarak görmüştür. Bu sebeple Millî Mücadele hareketine şiddetle karşı çıkmıştır.

Sadece Millî Mücadeleye karşı olmakla yetinmeyen İngiltere, bu hareketin başarıya ulaşmaması için, onun aleyhindeki her türlü organizasyonun planlanması ve uygulanmasında da bizzat yer alarak, Millî Mücadeleyi başarısız kılmaya çalışmıştır. Bu çerçevede özellikle Sait Molla'ya kurdurduğu İngiliz Muhibleri Cemiyeti* vasıtasıyla, bol paralar harcayarak, halkı kandırmaya ve Millî Mücadeleye destek vermesini önlemeye çalışmıştır.

Ancak, İngiltere bu planı gerçekleştirmeyip, Millî Mücadele hareketi Türk Milletinin zaferiyle sonuçlanınca, bu başarıyı kabullenmiş ve Anadolu'dan çekip gitmek zorunda kalmıştır.

Böylelikle, XX. yüzyıl başlarında sömürgeciliğe dayalı Orta Doğu politikaları çerçevesinde, Anadolu ile yakından ilgilenen ve buraya hakim olabilmek için, Millî hareketin yok edilmesi gerektiğini düşünen İngiltere, bu hedefini gerçekleştirememiştir.

Bu dönemde, İngiltere'nin amacına ulaşabilmek için nasıl bir yol takip ettiğini açıkça ortaya koyan İngiliz politikaları, hiç şüphe yok ki Millî Mücadeleyi olumsuz yönde etkilemişlerdir. Ancak, Millî Mücadele başarıya ulaştığına göre, bu politikaların gerçekçi olmadıkları ortadadır. Dolayısıyla, bu dönemde uygulanan İngiliz politikalarının, en azından Anadolu'yla ilgili hususlarda İngiltere'yi hedeflerine ulaştıramadığı görülmektedir.

* Bu konuda geniş bilgi için bkz. Cengiz Dönmez, *İngiliz Muhibleri Cemiyeti*, Basılmamış Doktora Tezi, G. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1997.

KAYNAKLAR

Afetinan, A; **Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi**, 2. Baskı, TTK Basımevi, Ankara 1977.

Anderson, M. S.; **The Eastern Question 1774 - 1923**, (A Study in International Relations), St. Martin's Press, New York 1966.

Armaoğlu, Fahir; **20. Yüzyıl Siyasî Tarihi**, C.I, (1914 - 1990), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1991.

Bayur, Yusuf Hikmet; **XX. Yüzyılda Türklüğün Tarih ve Acun Siyasası Üzerine Etkileri**, 2. Baskı, TTK Basımevi, Ankara 1989.

Burçak, Rıfki Salim; **Türk - Rus - İngiliz Münasebetleri (1791 - 1941)**, Aydınlik Matbaası, İstanbul 1946.

Fromkin, David; **Barışa Son Veren Barış** (Modern Ortadoğu Nasıl Yaratıldı?) 1914 - 1922, Çeviren Mehmet Harmancı, 2. Baskı, Sabah Kitapları, İstanbul 1993.

Kasalak, Kadir; **Millî Mücadelede Manda ve Himaye Meselesi**, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1993.

Kocabaş, Süleyman; **Hindistan Yolu ve Petrol Uğruna Yapılanlar Türkiye ve İngiltere**, Vatan Yayınları, İstanbul 1985.

Kocaoğlu, Mehmet; **Uluslararası İlişkiler Işığında Orta Doğu** (Parçalanmak İstenen Topraklar ve İstismar Edilen İnsanlar), Genelkurmay Basımevi, Ankara 1995.

Kürkçüoğlu, Ömer; **Türk - İngiliz İlişkileri 1919 - 1926**, A.Ü. SBF Yayınları, Ankara 1978.

Lenczowski, George; **The Middle East in World Affairs**, Third Edition, Cornell University Press, New York 1962.

Ortaylı, İlber; **II. Abdülhamid Döneminde Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu**, A. Ü. SBF Yayınları, A.Ü. Basımevi, Ankara 1981.

Öke, Mîm Kemal; **Belgelerle Türk - İngiliz İlişkilerinde Musul ve Kürdistan Sorunu** 1918 - 1926, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1992.

Öngör, Sami; **Orta Doğu** (Siyasî ve İktisadî Coğrafya), A.Ü. SBF Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara 1964.

Özkan, Hülya; **İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele Karşıtı Faaliyetleri** (4 Mart 1919 - 16 Ekim 1920), Genelkurmay Basımevi, Ankara 1994.

Temperley, Harold; **England and The Near East**, First Edition, London 1936.

Webster, Charles; **The Foreign Policy of Palmerston 1830 - 1841**, Volume I, London 1951.

Yavuz, Ünsal; **Atatürk İmparatorluktan Millî Devlete**, TTK Basımevi, Ankara 1990.